

Костецька Л.М.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

ДЕРЖАВОТВОРЧИЙ ПРОЦЕС ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ КОЗИМО ДЕ МЕДІЧІ В ЕПОХУ РЕНЕСАНСУ

Стаття присвячена важливому історичному прикладу державотворчого процесу флорентійської республіки в Італії, політичній діяльності Козімо де Медічі, його мистецтву отримання й утримання влади, створення ним могутньої партії за допомогою мереж, сприяння визнанню Флоренції (у давні часи вона мала назву Флорентія (Florentia) головною культурною столицею епохи Ренесансу.

З'ясовано, що політична діяльність Козімо де Медічі стала можливою завдяки вмiлому управлінню фінансами, вдалим комерційним операціям, що сприяло згуртуванню навколо нього підтримувачів його ідей – еліт, друзів, соціальних клієнтських мереж.

Виявлено, що під час свого правління Козімо робив ставку на зміцнення влади, на міжнародні комунікативні взаємовідносини з Міланом, Венецією та Неаполем, економічний та культурний розвиток Флоренції.

Здійснено аналіз причинно-наслідкових зв'язків між особливостями культури, меценатства, благодійності та державного будівництва й управління.

Встановлено й окреслено шляхи формування партії Медічі, її ролі та значення у створенні флорентійської держави.

Доведено, що Козімо майже непомітно, без потрясінь перетворив Флорентійську республіку на монархію, незмінно зберігаючи народну любов. Цим підтвердив визнання найкращого державника свого часу. Рід Медічі дав світові багато видатних політиків (королів Франції, Пап римських), меценатів, видатних діячів, провідників високого Відродження.

Зроблено висновок, що життя і діяльність Козімо де Медічі в епоху Ренесансу відіграло надзвичайну роль в історії італійського державотворчого процесу та набуває нових форм і продовження у політико-адміністративному житті сьогоденної Італії, слугує прикладом для перейняття досвіду публічними владними управліннями різних країн.

Ключові слова: Козімо де Медічі, меценатство, влада, партія, державотворчий процес.

Постановка проблеми. Значущим в історичному вимірі прикладом державотворчого процесу є досвід Флорентійської республіки (міста-держави в Італії, що існувало в 1115–1532 рр. на території сучасної провінції Тоскана), зокрема, формування системи управління, аналіз причин соціальної диференціації її громадян, що спричинили занепад республіканських інститутів та призвели до встановлення у 1434 р. фактичної диктатури – одноосібної Сеньйорії банкірського родинного клану Медічі.

Цей історичний факт є показовим з позиції вмiлого використання влади у державотворенні; формування структури і послідовності виникнення шлюбних, економічних і патронатних мереж, котрі сприяли створенню політичної партії Медічі, яку Козімо використав для реформатування під себе ренесансної Флорентійської держави; виявлення наслідків патрон-клієнтських стосунків, які впливали на державне управління й розвиток Флоренції загалом; вза-

ємостосунків з олігархічною партією, елітами та громадянами тощо.

Усе це актуалізує питання щодо визначення і узагальнення ролі Козімо де Медічі у розбудові держави, мистецтва влади і меценатства у становленні його як державника, створення партії за принципом електорального клієнтелізму як дієвого механізму отримання абсолютних владних повноважень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В історії виникнення держав мають місце приклади сфокусовані на шлюбних, економічних, патронатних зв'язках, що слугували основою для створення партій, визначення їх складу.

Ще у рабовласницькому суспільстві утворювалися спільноти людей, їх об'єднання, метою яких була підтримка окремого її члена, які називали себе партіями. Зокрема, древньогрецький філософ Аристотель у своїх працях згадував про партії мешканців гір, рівнин та прибережної частини Афін.

Формування станових спільнот, угруповань, які пропагували інтереси конкуруючих панівних класів, і теж вважали себе партіями, супроводжувалося впливом на державну владу або боротьбою за нею.

Існує цілий ряд наукових праць, дослідження яких спрямовані на виявлення чинників, які впливали на створення й еволюцію держав, зокрема, це влада, форма правління, закони, культура, традиції, мережеві об'єднання, партії тощо.

Аналізуючи погляди науковців, дослідників, політиків, аналітиків, істориків у межах зазначеної теми, простежується інтерес до вивчення епохи Відродження – італійського Ренесансу.

Епоха Відродження відома не тільки новими підходами до проблематики людини і природи, а й соціально-політичними теоріями. Соціальні проблеми досліджували такі мислителі, як Ніколо Макіавеллі (1469–1527), Жан Боден (1530–1596), Гуго Гроцій (1582–1645), Томас Мор (1478–1535), Томмазо Кампанелла (1568–1639) та інші.

Щодо державотворення вагомим є спрямування поглядів французького письменника і філософа Етьєна де Ла Боезі (1530–1563), який виступав проти абсолютизму, вважав, що королі узурпували права, які належать народу, і виступав проти не лише монархії, а й будь-якого державного устрою, що експлуатує. У трактаті «Міркування про добровільне рабство» Етьєн де Ла Боезі описує ганебне і важке становище народу і країни під ярмом тиранії, що суперечить природі, свободі та рівності людей [3]. На його думку, тиранія виникає різними способами (угодою, силою, спадком) і підтримується звичкою народу до рабства. Це рабство добровільне, тому що люди, впавши в ілюзії, підкоряються тирану, терплять його примхи та його зло. Ідеальною державою він вважав таку державу, яка поєднує традиції збереження власних свобод (прав) з ідеями національного суверенітету.

Не можна оминути представника того часу італійського мислителя, філософа і політика Ніколо Макіавеллі (1469–1527), який у творі «Державець» обґрунтовував необхідність сильної монархічної влади та абсолютизму. Ідеальним устроєм Макіавеллі вважав республіку – як вираження народного суверенітету. Проте він розумів, що за цих умов лише сильна влада світського правителя, який не спирається ні на яку моральну традицію чи церковну заповідь, здатна привести до національного об'єднання і створення нової держави [7].

Феномену меценатства загалом присвячено мало наукових досліджень, серед яких виокремимо

праці: «Медічі. Хрещені батьки Ренесансу» Пола Стратерна [10], «Людовик XIV. Слава і випробування» Жана-Крістіана Птіфіса [9], «100 великих меценатів і філантропів» В. М. Ломова [5] та «Сто великих аристократів» Ю. Н. Лубченкова [6]. Крайні належать до жанру енциклопедії і наводять біографії найзнаменитіших діячів та покровителів культури – від давнини до сучасності.

Умберто Еко у своїй праці «Історія європейської цивілізації. Епоха Відродження. Історія. Філософія. Наука і техніка», керуючись мультидисциплінарним принципом, охоплює період так званого Чинквеченто, тобто висвітлює події, що відбувалися в різних царинах європейської цивілізації протягом XVI століття. В цей період продовжується становлення модерної Держави і європейської ідентичності в сучасному розумінні цього слова. Таким чином, акцентує на тому етапі європейської історії, «коли серед зародків оновлення й нетерпимості до застарілих священних чи мирських наук утворюється нове уявлення про людину і природу, що суттєво вплинуло й на сучасну епоху» [2].

Останнім часом у працях з історії Відродження – епохи Ренесансу проявляється інтерес до вивчення культури того часу. Зокрема, у підручнику «Історія культури країн Західної Європи в епоху Відродження» під загальною редакцією Л. М. Брагіної розглядаються особливості культури того часу не лише в Італії, а й у Франції, Німеччині, Іспанії, Англії, Швейцарії, Хорватії та Словенії [4].

Про те, що культура Ренесансу ще жива в європейській історичній пам'яті, свідчить праця В. В. Бібіхіна «Новий Ренесанс». Аналізуючи культурні антиномії Відродження, демонструючи плюралізм цієї епохи, йому вдається встановити аналогії між періодом Ренесансу і сучасністю, продемонструвати актуальність досліджень культури того часу [1].

Зарубіжна історіографія епохи італійського Ренесансу глибоко розширює уявлення про час і безпосередньо про фінансову діяльність родини Медічі. Зокрема, це праці Джона Гейла «Європейська цивілізація в епоху Відродження» (1993) та «Флоренція і Медічі» (2001); книга Річарда Голдтуейта «Банк Медічі та глобальний флорентійський капіталізм» (1987).

Вітчизняні наукові розвідки про епоху Відродження, історію клану Медічі їх банківську і меценатську діяльність, патрон-клієнтські стосунки, створення партії Медічі та її роль у державотворчому процесі Флоренції мало досліджена,

що свідчить про актуальність порушеної нами проблематики.

Постановка завдань. Метою статті є теоретико-історичний аналіз мистецтва влади Козімо де Медічі, діяльності створеної ним партії за участі соціальних клієнтських мереж та їх впливу на державотворчий процес у Флорентійській республіці в епоху Ренесансу.

Виклад основного матеріалу дослідження. В основі будь-якого державного будівництва, незалежно від часу і місця в історичному вимірі, лежить політична централізація. Хоча сам процес централізації не однозначний і часто суперечливий. На суб'єктів (учасників) цього процесу одночасно покладається вирішення двох завдань, які можна глобально окреслити як створення і контроль. Централізація зазвичай відбувається тоді, коли у ході вирішення суперечок чи конфліктів між конкуруючими сторонами, з'являється лідер, який встановлює нові правила обов'язкові для виконання іншими, і який є, у результаті, засновником новоствореної спільноти, партії чи держави. Створення можливе у разі, коли правила породжують ролі, ролі – інтереси, інтереси – стратегічні обміни, які змушують до колективної дії у межах правил. Хоча не завжди всі дотримуються визначених правил. Мають місце ситуації, коли певні правила структурують і упорядковують процес порушення цих же правил, провокуючи співіснування порушень і правил. Це часто спостерігається у судовій сфері. А контроль має місце коли вимушені взаємостосунки інших людей формують колективну поведінку і слугують чиймсь інтересам.

Стабільне саморегульоване дотримання правил, тобто, їх легітимність, залежить від впевненості і переконання всіх акторів конкуруючих сторін (учасників взаємостосунків), що жодна із них не матиме власної вигоди при дотриманні цих правил. Водночас, для засновника небезпекою є те, що у будь-який момент створена ним держава може стати самостійною і не потребуватиме лідера із його правилами. Німецький соціолог, філософ, історик М. Вебер наголошував, що пряме втручання або відкрите панування і привілеї над вимушеними взаємодіями учасників зіткнення під час кризової ситуації (а криза тут неминуха) – це пряма ознака відсутності контролю, а не його наявність. Тактичні хитрощі з ціллю утримати крихкий контроль, втягують засновника до певних рольових ігор, що призводить до приписування йому особистої зацікавленості та підриває його становище неупередже-

ного судді, що стоїть над сутичками у вирішенні конфлікту.

З погляду державної централізації період епохи Ренесансу (початок XV ст.) відзначений різким переходом від пізньосередньовічної моделі рухомої міської фракційності до народження консолідованої на регіональній основі ренесансної держави. Цей період також відзначився перетворенням Флорентійської республіки у спадкову Сеньйорію, створенням сильної партії Медічі, яка здобула перемогу над аристократичною партією Альбіцці, що стояв тоді на чолі Флоренції.

Важливо, що олігархічний режим Мазо дельї Альбіцці та Нікколо да Уццано (1382–1433) створив формально демократичні інститути, які конституювали так звану «державу згоди» [24]. За допомогою мереж, існуючий режим Медічі навчився використовувати ці інститути з метою контролю [27].

Протягом двох століть перед приходом до влади Козімо де Медічі, політику пізньосередньовічної Флоренції можна було охарактеризувати як циклічне чергування цехового корпоратизму та ворогуючих феодалних фракцій міста.

В основі державної централізації Флоренції лежала наступна динаміка: першопричинами були невдалі класові повстання (1378–1382) і викликана війнами фіскальна катастрофа (1424–1433). Але їх шоківі ефекти опосередковувалися механізмом трансформації елітних мереж, що поступово впроваджувалися.

Міська олігархія, згуртована завдяки шлюбам, спочатку виникла з квазіфеодалної федерації сусідських патриціанських ієрархій. Проте сам процес консолідації олігархії породив її власного могильника – партію Медічі. Партія Медічі наповнювалася представниками з суперечливим інтересами, різними соціальними мережами, класовою приналежністю. Водночас, демонструвала велику згуртованість та здатність до тривалої колективної дії. Хоча, не зрозуміло й до теперішнього часу, які цілі вони переслідували.

Козімо де Медічі (1389–1464) заснував династію, яка правила Флоренцією три століття. Він стежив за макрополітичними та макроекономічними силами, масштаб яких перевершував його здатність контролювати їх. Також зміцнив банківську мережу європейського рівня, яка сприяла розвитку міжнародної торгівлі та становленню інших держав [15]. Максимально підтримував найталановитіших художників епохи: Донателло, Брунеллескі, Фра Анжеліко і Фра Філіппо Ліппі. Козімо прагнув створити собі репутацію не про-

сто піклувальника чи добродія, але фахового поціновувача і знавця літератури, мистецтва, культури, музики, скульптури, живопису, архітектури тощо. У добродієвості, освіченості, меценатстві Козімо не було рівних. Всі його наміри, знання і бездоганний смак були спрямовані на користь міста. Він приклав великі зусилля розквіту інтелектуального та художнього життя у Флоренції, яке ми сьогодні називаємо Ренесансом.

Важливо, що до початку XV ст. у фінансуванні архітектури, живопису і скульптури вкладали кошти не лише імператори, королі і папи римські, а й місцеві дворяни, комуни, гільдії, купці, нотаріуси і, навіть, скромні торговці. Всі намагалися цим виокремити своє становище і підкреслити багатство. Сприяння мистецтву у Флоренції досягло небувалих висот не лише завдяки тим, хто хотів продемонструвати своє місце і значимість, але й у результаті того, що освіті та мистецтву стали надавати велику цінність. Суттєвим фактом є те, що флорентійські меценати добре знали, що мистецтво як форма зв'язку з громадськістю, якою можна маніпулювати і формувати під свої потреби, має надвелику силу. Пам'ятаючи все це, у сьогоденні, меценатів епохи Ренесансу, вважають висококультурними людьми.

Можна ствердити, що Козімо де Медічі увійшов у історію як найвеличніший меценат свого часу. Через мистецтво він узаконив своє домінування у флорентійській політиці.

На перший погляд та й офіційно Козімо був звичайною людиною, не займав офіційну посаду. Але всі розуміли, що він є головною силою у політичному житті Флоренції, контролюючи і маніпулюючи великою мережею клієнтів, знайомих і друзів, які в Синьйорії підтримували його інтереси. Це допомагало зробити його слово законом. Як примічав папа Пій II: «Козімо ніколи не відмовлявся. У питаннях війни і миру його рішення були остаточними, його слово було законом – слово не громадянина, а господаря свого міста. Уряд збирався у його будинку. На державну службу обиралися його кандидати. Він мав безмежну (королівську) владу – не мав лише титулу і двору» [26]. Хоча Флоренція у 1459 р. все ще пишалася тим, що залишається республікою, але це було зовсім не так. Флоренція належала Козімо. Він був королем у всьому, лише за відсутності титулу.

Крім того, клан Медічі не лише створив навколо себе образ функціональної політичної мережі, а й збудував модель мереж, які у майбутньому хотів би реалізувати [23, 228 с.]. Динаміка візуальної рольової гри відверто підтверджувала політич-

ний статус Медічі, а також безмежну впевненість і честолюбство Козімо і наміри родини Медічі залишитися властителями потужного і динамічного міста, який вважався центром культурного і політичного всесвіту.

Козімо мав надзвичайно велику владу. Сходження на владну вершину не обмежувалося лише його багатством. Цьому частково сприяли корупція, твердість характеру, відверта й відкрита скупка голосів. Він використовував своє становище максимально. Тримав владу мертвою хваткою. Хоча сама природа влади Козімо де Медічі залишається загадкою до нині.

На ролі особи Козімо як політичного діяча в функціонуванні держави, а саме його рішучості та цілеспрямованості, наголошував у своїй праці «Державець» Ніколо Макиавеллі [7]. В історичних джерелах зустрічаються свідчення очевидців, що є повним протиріччям цьому образу, які малюють Козімо як таємничого сфінкса [13]. «Козімо всіляко намагався триматися в тіні, ховаючи свій величезний вплив, і за необхідності діяв через помічників. Тому мало відомо про рішення, за які він несе пряму відповідальність.» [18]. Незважаючи майже на повний контроль у державі і над державою, Козімо ніколи не займав офіційну посаду протягом тривалого терміну, навряд чи колись вимовляв промову на публіці. При конфіденційних зустрічах він проявляв дивну пасивність, зокрема, милостиво вислухавши відвідувача, зазвичай байдуже відповідав: «Так, я подумаю над цим» [28, С. 223–226].

Складовою загадкового характеру влади Козімо, а через це і у сприйнятті протиріччя між суддею та босом є неоднозначність. Під неоднозначністю, на нашу думку, розглядається той факт, коли одні й самі дії можуть бути несуперечливо інтерпретовані одночасно з різних позицій, можуть бути ходами в кількох іграх одночасно, а публічні та приватні мотивації неможливо виокремити одна від одної. При цьому, вирішальне значення для збереження свободи дій у різних ситуаціях має відсутність будь-яких певних цілей. Вимушена відданість певній лінії поведінки, тобто, цілям – це результат не особистого вибору, а як наслідок контролю, який одні здійснюють над іншими [25].

Для визначення характерного для Козімо стилю контролю вартим є поняття «стійка дія» (robust action). Сійка дія дозволяє суперечність між суддею і босом, тому що в центрі відсутня якась явна особиста зацікавленість. У результаті, Козімо благодушно відгукувався на потік прохань,

адресованих йому, а прохачі передбачувано ставали служителами його бажань. Тобто, контроль здійснювався не за допомогою наказів, а за рахунок того, що інші підлаштовували свою поведінку під ці інтереси.

Так, принцип стійкої дії не спрацює для будь-кого, хто захоче його застосувати. Тільки деякі мережеві структури здатні направити потік прохань в потрібну сторону чи русло. І для того, щоб вирішення протиріччя суддя/бос виглядало переконливим, спорідненість інтересів повинні залишатися закритими для інших учасників гри.

Звичайно, Козімо мав цілі, пов'язані з конкретними ролями і його владним місцем, а саме: накопичувати кошти як банкір, підвищувати престиж родини через шлюби, утримувати владу як правитель Флоренції. Разом з тим, у цьому контексті слід зазначити три моменти: 1) цілі – це показники ролей, а не людей; 2) у випадку Козімо не існувало жодного універсального засобу користі, який міг би розмістити відповідно до пріоритету його потенційно конфліктуючі рольові цілі; 3) якщо він займав чітку позицію, то успіх у досягненні цих цілей гарантувався без тактичних втручань або навіть будь-яких зусиль з його боку. У дійсності, неможливо було точно визначити, які цілі та в який момент часу перебували у грі. Тому, сьогодні важко встановити чи був Козімо де Медічі особистістю, як вона розуміється сучасним лібералізмом [17, С. 293–300; 16, С. 603–614] тобто, настільки він був вільним і незалежним.

Козімо ніколи не мав бажання захоплювати державну владу. Спочатку політична партія Медічі формувалася навколо нього стихійно. І лише під час війни з Міланом він раптово усвідомив політичні можливості і силу тієї машини соціальних мереж, яка опинилася в його підпорядкуванні.

Вищевикладені емпіричні дані підводять наше дослідження до аналізу атрибутивного складу та соціально-мережевої структури партії Медічі в 1427–1434 рр. у порівнянні з їхніми супротивниками «олігархами», до окреслення довгострокової історичної динаміки: виникнення першої шлюбної та другої економічно-патронатної половин партії Медічі, пов'язаних з безперервними трансформаціями всередині флорентійської еліти. А також, до виокремлення особливостей, яким чином суперечливі мережі породили як стійку дію Козімо, так і політичну легітимність держави Медічі.

Важливою працею, яка представляє глибоке дослідження мережевих основ як партії (або фракції) Медічі, так і більш розмитой системи альянсів

їх противників, на якій слід акцентувати увагу, є книга Дейла Кента «Підйом Медічі» [20].

Беззаперечно, хтось може сумніватися в існуванні й застосуванні поняття «партія» у такому ранньому історичному періоді.

Вчені й дослідники цієї проблематики стверджують, що партії створюються з метою боротьби за владу або участі в реалізації владних повноважень. Враховуючи різні наукові підходи, у сучасному розумінні партія – це група осіб чи зібрання людей, об'єднаних єдиними ідеологічними цінностями, спільністю яких-небудь політичних чи економічних інтересів, за які вони борються, створюються для проведення виборчих кампаній; це специфічний вид політичної організації.

Разом з тим, стаття 2 Закону України «Про політичні партії в Україні» трактує поняття політичної партії як зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах [8].

Тому, з огляду на те, що організація Медічі формувалася, зокрема, для того, щоб впливати на результати народних виборів в органи влади, хоча і з обмеженим електоратом, вбачається схожість сучасних партій із партією Медічі. І вже цим підтверджується визначення «партія».

Щоб з'ясувати структуру партії варто проаналізувати основні мережеві бази, які Дейл Кент виокремлює у дев'ять типів відносин між сім'ями флорентійської еліти на початку XV ст.:

– *один тип родинних відносин – шлюбні стосунки між сім'ями.* Як зазначав у одній із своїх праць Рональд Брігер [12] у період 1394–1434 рр. відбувалося кодування шлюбів, тобто, вирізнення сімей, які мали сина (нареченого), а які доньку (наречену). Шлюбні стосунки між сім'ями були асиметричними. У більшості випадків елітні шлюби влаштовувалися патріархами і, зазвичай, у межах політичних альянсів. Тому, не існує сумніву в тому, що для того часу і місця шлюбні відносини були міжсімейними стосунками, а не міжособистісними.

– *чотири типи економічних відносин – торгівельні чи ділові зв'язки, співволодіння чи партнерство, відносини з приводу нерухомості та робота в банках.* Для характеристики цих типів економічних відносин, крім роботи в банках, Дейлом Кентом використовувалися податкові звіти за 1427–1433 рр. Дані про торговельні і партнер-

ські стосунки можна вважати симетричними, оскільки відсутня інформація про спрямованість торгівлі та величини інвестицій у спільний бізнес. Відносини щодо нерухомості визначалися як симетричні, якщо вони належали до спільного володіння, і як асиметричні – у разі відносин оренди. Завдяки вивченню відповідних документів, включаючи набір *libri segreti* (конфіденційних бухгалтерських книг), виявлених у 1950 році, професор де Рувер реконструював деталі організації та методів роботи банку; його кредитну політику, яка відображала доктрину Церкви про лихварство; його торгові та промислові інвестиції; його роль у флорентійській системі золота та податкової структури; та його діяльність як фінансового агента Церкви [15].

– *два типи – «політичні» відносини – патронат та особисті стосунки.* У цьому контексті під «політичними» відносинами слід розуміти складну мотивацію, яка об'єднує політичну допомогу, економічний обмін, особисту дружбу, невідзначене «збільшення впливу». Таке переплетення мотивів характерне для багатогранних патрон-клієнтських відносин.

– *два типи відносин особистої дружби – дружні зв'язки та відносини *malleadori* або гарантій.* Друзі консервативно вважалися такими лише тоді, якщо відносини не мали політичного змісту. Сенс цього правила в тому, щоб не допустити змішування дружби з приналежністю до політичних об'єднань (партій). *Malleadori* – поручитель із друзів, який вносить заставу, як гарантія доброї поведінки того, за кого поручався. Слушною є думка американського історика, професора Джина Адам Брукера, на якій він наголосив у праці «Громадянський світ Флоренції епохи Відродження: «Громадянами, які допомагали родичам чи друзям, звинуваченим у політичних злочинах, рухало сильне почуття обов'язку, адже вони ризикували не лише грошима, а й своєю репутацією та статусом» [14].

Соціально-мережеві зв'язки конституювали політичні партії у Флоренції, а також були основою, на якій відбувалося їхнє формування.

Важливо також наголосити, що інформація настільки далекого історичного періоду флорентійських хронік так і сучасних дослідників Флоренції концентрувалася навколо понять «сім'я» та «еліта», які об'єднували навколо себе спільноти у партії чи фракції.

Історично склалося, що сім'я – це люди об'єднані спільним прізвищем. Тому вона ближча до клану, ніж домогосподарство. В епоху Рене-

сансу відносини між далекими одна від одної гілками елітного клану були менш солідарні, ніж у середньовіччя консортерії (*Найважливіші міські родини зводили в межах Флоренції особливі бапти-фортеці, навколо яких і формувалися так звані «баштові союзи» двох-трьох споріднених родин – консортерії*). Домогосподарства всередині клану, зазвичай, були тісно перев'язані відносинами [14]. Крім того, такі об'єднуючі стосунки сприяли обороноздатній згуртованості [21]. Закони про громадянство комуни та зайняття державних посад на початку XV ст. також робили більший акцент на унітарному характері кланів, ніж раніше [29].

Важче трактувати поняття «еліта». Адже флорентійська політична еліта (*reggimento*) відрізнялася від економічної еліти своєю волатильністю міжнародних ринків. Тобто, зміною фінансових статистичних показників, які характеризують мінливість цін на будь-що. Тому, зосередимося на політичній практиці, на яких акцентували у своїх працях Кент [19] та Брукер [14].

Флорентійську сім'ю, вважали приналежною до політичної еліти, якщо вона відповідала хоча б одному із критеріїв:

– два або більше членів цієї сім'ї мали відношення до Консультативного Зібрання (1429–1434 рр.), яке скликалося і формувалося Синьйорією із чиновників та впливових громадян і неодноразово (понад три рази) у ньому виступали [19];

– понад три члени сім'ї в 1433 р. займали державні посади у Флоренції, особливо, якщо входили у Велику Трійку: Синьйорію (або Пріорат) та додаткові колеги Синьйорії – Дванадцять добрих мужів і Шістнадцять добрих мужів [19];

– сім'я була кланом магнатів. До магнатів, за визначенням Беккера та Ленсінга, відносилися давні, колись могутні войовничі знатні сім'ї, які у минулому здійснили політичні провини. Вони та їх нащадки були покарані заборонаю на заняття посад у державних органах. Хоча таке політичне усунення було формальним [11, 22].

У Флоренції політична участь була порівняно широко охоплюючою. Тому до правлячої еліти входило більше нових парвеню (*парвеню – люди незнатного походження, які досягли успіху у суспільстві, здобули високий соціальний статус та значні владні повноваження*) та представників верхніх середніх класів, ніж очікувалося. Лише 215 флорентійських сімей (кланів) підпадали під одну чи кілька із перерахованих критеріїв.

То ким же були члени партії Медічі і їх супротивники олігархи? Які соціальні інтереси вони представляли? Яким був їх електорат?

Існують різні гіпотези, засновані на загальному припущенні, що сутність політики полягає у боротьбі груп, які переслідують егоїстичні інтереси.

Найдавніша гіпотеза, акцентуючи на економічній складовій, ґрунтувалася на тому, що олігархи були багачами, а прихильники Медічі відносилися до середнього класу.

Іншим варіантом економічної класової гіпотези є розрахунок не величини статків, а їх зміна у часі. Медічі формувалися економічними парвеню, на відміну від олігархів, які представляли «накопичені фінанси» через що потерпали від занепаду. Тобто, члени партії Медічі вважалися банкірами, а олігархи – рантьє (*рантьє* – особи, які живуть на відсотки від відданого в позику капіталу або на доходи від цінних паперів). Хоча ця точка зору є дискусійною з причини того, що флорентійські економічні еліти були відомі широтою, об'ємністю та різноманітністю своєї активності щодо отримання доходу.

Існують думки, що обидві економічні класові гіпотези помилкові. Адже, як прихильники Медічі так і олігархи були набагато багатшими від нейтральних сімей. Розподіл достатку і багатства у самих партіях практично ідентичний. Крім того, еліта не була поділена на партійних багачів і нейтральних бідняків. Обидві партії були вкрай різноманітними за своїм майновим станом. Разом з тим, при розподілі багатств у пропорції партійних сімей акцентувалося на сукупному сімейному стані, яким є сума доходу всіх домогосподарств, об'єднаних прізвищем.

До економічного класового аналізу додається гіпотеза про соціальний клас (престиж): члени олігархічної партії набирали (вербували) електорат зі старих патрицій (*патриції* – представники шляхетного походження, люди знатного роду, багатих сімей) тоді як прихильники Медічі були «новими людьми» не в сенсі багатства, а з позиції політичного віку їх сімей.

Патрицій було більше серед олігархів, ніж в партії Медічі. Але це пояснюється скоріш відсутністю «нових людей» в олігархічній партії, ніж відсутністю патрицій на стороні Медічі. Не можна сказати, що партія Медічі була парією «нових людей», вона була більш соціально різноманітною, ніж партія олігархів.

Загалом, партії Медічі і олігархів дзеркально відображали один одного, за виключенням «нових

людей» у олігархів. При цьому вся еліта ділилася на дві фракції без будь-яких соціально-групових підстав.

Цікавим є наступний історичний факт. Всупереч гетерогенній статистиці (*гетерогенність* – різноманітність, наявність неоднакових частин у структурі чи в складі чого-небудь) про соціальний склад ворогуючих партій (Медічі та олігархів), чітко проглядалася причина партійної боротьби.

Незалежно від різноманітності щодо соціального складу ворогуючих партій, їх боротьбу пояснювали у межах економічних та/або соціальних класів. Олігархи вважалися консервативною партією старих, багатих і таких, яким загрожує знищення патрицій, а у членах партії Медічі вбачали героїв «нових людей», які перебували на етапі економічного підйому [14, 20]. Хоча таке пояснення теж дуже сумнівне. Навіть, якщо як критерій брати не склад партії Медічі, а політику, що вона проводить, то Медічі, насправді, не представляли інтереси «нових людей» після приходу до влади. Між чіткими когнітивними типізаціями соціальних груп на рівні культури, з одного боку, і крайньою гетерогенністю та перетинами соціальних мереж на рівні поведінкової дії, з іншого, існувала ускладнена й заплутана структурна невідповідність.

Це питання – невідповідності між знаннями і поведінкою – потребує наукового обґрунтування і буде тематикою багатьох досліджень. Натомість, вже зараз ми можемо зазначити, що партії представляють коаліційні групи.

У нашому сучасному сприйнятті та розумінні політичні групи – це об'єднання громадян зі схожими соціальними атрибутами, які вирішують проблеми колективної дії для координації своєї поведінки заради загальних (латентних) інтересів. У Флоренції в епоху Ренесансу таких політичних груп не існувало взагалі. Крім того, чим більш однорідні атрибути, тим менш згуртованим є колективна дія. Хоча, це не свідчить про те, що соціальні атрибути і політичні групи не впливають на формування партій. Соціальні атрибути та групові інтереси – це лише когнітивні категорії, які перетинаються партійними зібраннями, мережами і відповідною діяльністю.

Висновки. Знання історії будівництва держав, зокрема, розвитку суспільств, особливостей формування об'єднань громадян, створення партій має надважливе значення у державотворчому процесі різних країн світу як сьогодні так і майбутніх поколінь. Україна не є виключенням.

Коли мова йде про епоху Відродження, відразу у уяві постає Італія, генії світової культури та

науки, зокрема, скульптор Мікеланджело Буонарроті, художник Леонардо да Вінчі, філософ Ніколо Макіавеллі – їх перелік невичерпний. А чи була б можливість створити безсмертні твори, шедеври мистецтва, архітектури, скульптури тощо, якби не підтримка родини Медічі, флорентійських правителів, які того часу зіграли ключову роль у цьому процесі? Питання риторичне.

Історія пам'ятає видатних людей Флоренції, які правили кілька століть, дали світові чотирьох Пап римських (Лев X, Климент VII, Пій IV, Павло III), двох королів Франції (Катерину та Марію). Але, попри всю велич, владу, статки, багатство, можливості, перевагу надавали освіченості і розуму. Недаремно ж створили при дворі Платонову академію, яка відіграла надзвичайно важливу роль у розвитку тогочасної Флоренції.

Отже, підсумовуючи наш короткий екскурс у історичні глибини італійського державотворення в контексті життя і діяльності Козімо де Медічі, його вкладу у розвиток Флоренції, формування основ культури, мистецтва і науки, яке має продовження у теперішній час, наголошуємо на кількох ключових тезах.

Першопричинами виникнення Флорентійської держави в епоху Ренесансу були бурхливі історичні події, пов'язані з трансформацією еліт, отриманням і утриманням влади Козімо де Медічі, впливом мереж на створення партії Медічі та її протиріччями з олігархами тощо.

Важливо відзначити, що Козімо де Медічі вмів використати на свою користь правила, за якими створювалися й існували мережі. Завдяки мережам сформувалася партія Медічі, зміцнилася влада самого Козімо. Вмів застосування ним «замаскованої» влади не через накази і зверхнє відношення до підлеглих, а завдяки лояльності та множинній ідентичності, сприяло укріпленню його влади, стійкій свободі дій.

Тому, враховуючи досвід створення Флорентійської держави, для розуміння основ державотворчого процесу потрібно зануритися у глибини формальних інститутів і конкретних цілей, до суті стосунків у реальному житті людей. При цьому, вивчення соціальної складової мереж повинно передбачати не заперечення самостійності окремого індивіда чи існування певних груп, а розуміння локалізованого, невизначеного та суперечливого характеру цього життя.

Список літератури:

1. Бібіхіна В.В. Новий Ренесанс. М.: «Наука», 1998. 496 с.
2. Епоха Відродження. Історія. Філософія. Наука і техніка. За редак. Умберто Еко. Харків : «Фоліо». 2020, 530 с.
3. Етьєн де Ла Боесі. Міркування про добровільне рабство. М. : Вид-во академії наук СРСР 1952. 200 с.
4. Історія культури країн Західної Європи / Л.М. Брагіна, О.І. Вар'яш, В.М. Вагодарський та ін; Під ред. Л.М. Брагіної. М.: Вища школа, 2001. 479 с.
5. Ломов В. М. 100 великих меценатів і філантропів. Сер.: 100 великих. М. : Віче, 2013. 416 с.
6. Лубченков Ю. Н. Сто великих аристократів. Сер. : 100 великих. М. : Віче, 2013. 432 с.
7. Макіавеллі Н. Державець. Харків. Фоліо. 2019. 121 с. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KOMPLEKS/KURS_1/kurs/10/2_4_1.htm (дата звернення 15.11.2022)
8. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2365-III. Дата оновлення: 12.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text> (дата звернення 12.01.2022)
9. Птіфіс Ж.-К. Людовик XIV. Слава і випробування. Сер.: Істор. б-ка / пер. І. Єгипет. СПб. М. : ЄВРАЗИЯ, 2008. 384 с.
10. Стратерн Пол. Медічі. Хрещені батьки Ренесансу. М. : АСТ, Астрель, 2010. 512 с.
11. Becker Marvin. 1965. A Study in Political Failure the Florentine Magnates: 1280–1343. *Mediaeval Studies* 27: P. 246–308.
12. Breiger Ronald L. and Philippa E. Pattison. 1986. Cumulated Social Roles: The Duality of Persons and Their Algebras. *Social Networks* P. 215–256.
13. Brown Allison. 1961. The Humanist Portrait of Cosimo de Medici Pater Patriane. *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 26 p. 186–221
14. Brucker Gene A. 1977 *The Civic World of Early Renaissance Florence*. Princeton N.J.: Princeton University Press.
15. De Roover Raymond. 1966. *The Rise and Decline of the Medici Bank*. New York: Norton
16. Foucault Michel. 1975 *What Is an Author?* *Partisan Review* 42.
17. Goffman Erving. 1974. *Frame Analysis*. Boston: Northeastern University Press. P. 293–300.
18. Gutkind Curt S. 1938. *Cosimo de' Medici: Paterpatriae, 1389-1464*. Oxford: Oxford University Press, p. 124

19. Kent Dale. 1975. The Florentine Reggimento in the Fifteenth Century. *Renaissance Quarterly*. P. 575–638.
20. Kent D. 1978. *The Rise of the Medici: Faction In Florence, 1426–1434*. Oxford: Oxford University Press.
21. Kent D.V. and Kent F.W. 1981. A Self-disciplining Pact Made bu the Peruzzi Family of Florence (Junt 1433). *Quarterly* 34. P. 337–55.
22. Lansing Carol. 1991. *The Florentine Magnates: Lineage and Faction in a Medieval Commune*. Princeton N.J.: Princeton University Press
23. Muir, «Representations of Power», 228.
24. Najtmy John M. 1982. *Corporation and Consensus in Florentine Electoral Politics*. Chapel Hill: University of North Carolina Press
25. Padgett John F.1981. Hierarchy and Ecological Control in Federal Budgetary Decision Making. *American Journal of Sociology* 87. p. 75–129.
26. Pius II, *Commentaries*. II. 28; 1:317.
27. Rubinstein Nicolai. 1966. *The Government of Florence under the Medici (1434–1494)*. Oxford: Clarendon
28. Vespasiano da Bisticci (Ca. 1495) 1963. *Renaissance Princes, Popes and Prelates: The Vespasiano Memoirs* edited by Myron P. New York: Harper Row.
29. Witt Ronald G. 1976. Florentine Politics and the Ruling Class 1382-1407. *Journal of Medieval and Renaissance Studies*. 262 p.

Kostetska L.M. The state-building process through the prism of life and activity Cosimo de' Medici in the Renaissance

The article is devoted to an important historical example of the state-building process of the Florentine Republic in Italy, the political activity of Cosimo de' Medici, his art of obtaining and maintaining power, his creation of a powerful party with the help of networks, promotion of the recognition of Florence (in ancient times it was called Florentia) as the main cultural capital of the era Renaissance.

It has been found that the political activity of Cosimo de' Medici became possible thanks to the skillful management of finances, successful commercial operations, which contributed to the rallying around him of supporters of his ideas - elites, friends, social client networks.

It is revealed that during his reign, Cosimo bet on the strengthening of power, on international communicative relations with Milan, Venice and Naples, and the economic and cultural development of Florence.

An analysis of cause-and-effect relationships between the features of culture, patronage, charity, and state construction and management was carried out.

The ways of the formation of the Medici party, its role and significance in the creation of the Florentine state are established and outlined.

It is proved that Cosimo almost imperceptibly, without upheavals, turned the Florentine Republic into a monarchy, while maintaining the love of the people. This confirmed the recognition of the best statesman of his time. The Medici family gave the world many outstanding politicians (kings of France, Popes), philanthropists, prominent figures, leaders of the High Renaissance.

It is concluded that the life and activities of Cosimo de' Medici in the Renaissance era played an extraordinary role in the history of the Italian state-building process, takes on new forms and continues in the political and administrative life of today's Italy and serves as an example for the adoption of experience by public authorities of various countries.

Key words: *Cosimo de' Medici, patronage, power, party, state-making process.*